

*Волошук В. І.,**кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»*

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТОПОНІМІКОНУ В КОРОТКОМУ НІМЕЦЬКОМУ ОПОВІДАННІ

Анотація. Власні імена, в тому числі й топоніми, жваво реагують на події в природі та зміни в суспільстві, тому вони слугують хронологізаторами текстів, а також історичних та археологічних пам'яток. Топоніми – це власні назви особливого роду та мають своєрідні властивості, адже вони відображають зв'язок людини з місцем. Специфіка топонімів полягає в тому, що назва місця завжди зберігає сліди подій, із ним пов'язаних, тобто має просторово-часові та інформаційні характеристики. Завдяки стилістичному потенціалу топонімічних назв, автор збагачує художнє мовлення, наснажує рядки творів виразністю, експресією, доносить до читача ідею творів, висловлює своє бачення навколишнього світу, можливо, навіть проявляє фантазію щодо мандрівок.

У німецькій малій прозі найчастіше вживаються топоніми таких видів: хороніми, адміністративні хороніми, ойконіми та гідроніми. Весь топонімікон, що функціонує в німецьких коротких оповіданнях, представлений реальними географічними назвами.

Розглянувши сучасну топоніміку Німеччини в усьому різноманітті її форм, можна зробити висновок, що є такі види топонімів: які відображають історію Німеччини, які засновані на географічному положенні міста; пов'язані з легендами; пов'язані з мовами племен, що проживали на європейській території; такі, що відображають рослинний і тваринний світ. У топонімах (особливо гідронімах) стійко зберігаються архаїзми й діалектизми, вони часто сягають до мов-субстратів народів, що жили на цій території в минулому, що дає змогу використовувати їх для визначення меж розселення етнічних спільнот.

Головна функція топонімів у коротких оповіданнях – це виділення, індивідуалізація, ідентифікація іменованих об'єктів серед інших. Тому домінуючою стилістичною функцією є ідентифікаційна функція, вона чітко локалізує та виокремлює топоніми. Найбільш поширеними функціями в малій німецькій прозі виявилися символічна, ідентифікаційна та емоційна функції.

Ключові слова: топонім, хоронім, гідронім, ідентифікаційна функція, емоційна функція, географічні назви.

Постановка проблеми. Топоніміка, перебуваючи на стику мовознавства, географії та історії й використовуючи їх методи дослідження, вивчає функціонування топонімів, їх походження, структуру, ареал розповсюдження, розвиток і зміну в часі. Географічні назви є невід'ємним компонентом сучасного інформаційного простору, адже важко переоцінити роль і значення топонімів як точних орієнтирів на місцевості. Основне значення й головне призначення географічної назви – фіксація місця на Землі. Оскільки географічні назви мають лінгвістичну природу, спостерігається тісний зв'язок топоніміки з етимологією, семантикою, морфологією, фонети-

кою. Разом із цим топоніми становлять актуальний і дещо проблематичний аспект дослідження. Топоніми в німецькій малій прозі створюють художній контекст, більшість із них несуть експресивне та стилістичне навантаження й відзеркалюють просторову домінанту художнього твору. Вивчення географічних назв у літературних творах, а особливо в німецькому короткому оповіданні – тема порівняно нова як для топоніміки, так і для стилістики. Цікавою для досліджень є галузь літературної топоніміки, оскільки в будь-яких творах завжди неповторним виявляється її сам склад географічних назв, і їх співвідношення з реальною картою описуваного простору, і стилістичні функції в макро- й мікроконтексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням топонімії німецької мови займалися такі мовознавці, як Ю.О. Карпенко, Є.В. Розен, Е.М. Мурзасев, О.В. Суперанська, К.М. Ірисханова та інші. Незважаючи на довгу історію досліджень і наявність вагомій кількості праць, присвячених вивченню топонімів, усе ще залишається безліч проблем, що ускладнюють тлумачення топонімів, і питань, пов'язаних із визначенням джерел топонімів, які потребують більш пильної уваги.

Актуальність статті полягає в тому, що топонімічні назви посідають значне місце в онімному просторі сучасних коротких німецьких оповідань. Топоніми активно досліджувалися в художніх текстах, проте аналізу піддавалися виключно структура або види.

Мета статті – дослідження стильових функцій топонімів на матеріалі сучасних коротких німецьких оповідань.

Об'єктом дослідження є топонімікон німецької мови на матеріалі сучасних коротких німецьких оповідань як підсистема ономастичної лексики, що займає одну з центральних ніш у лексичній системі.

Предметом вивчення в роботі є стилістичні функції топонімів, які представлені в короткому німецькому оповіданні, а матеріалом дослідження є тексти стислих і коротких оповідань сучасних німецьких письменників

Виклад основного матеріалу. Специфіка топонімів полягає в тому, що назва місця завжди зберігає сліди подій, із ним пов'язаних, тобто має просторово-часові та інформаційні характеристики. У звичайному вжитку основною функцією топоніма є ідентифікація, хоча нерідко з топонімом пов'язані різноманітні асоціації, у тому числі емоційні, естетичні та символічні, що дають йому змогу виконувати характеристичну, тобто предикативну, функцію. Образно-асоціативна природа географічних назв лежить в основі їх багатого стилістичного потенціалу, що значно посилюється в поетичному мовленні.

Завдяки стилістичному потенціалу топонімічних назв автор збагачує художнє мовлення, наснажує рядки творів виразністю,

експресією, доносить до читача ідею творів, висловлює своє бачення навколишнього світу, можливо, навіть проявляє фантазію щодо мандрівок.

Проаналізувавши фактичний матеріал, можна стверджувати, що топонімікон коротких німецьких оповідань є реальними географічними назвами без новотворень авторів.

У досліджуваних стислих німецьких оповіданнях функціонують різні види топонімів. На діаграмі представлено відсоткове співвідношення таких видів топонімів:

Рис. 1. Розподіл топонімів за видами

Отже, основу топонімікону малої прози становлять географічні назви, наділені інтернаціональною культурною семантикою: *London, Davos, Amerika, Barcelona, Rom*. Культурологічний простір представляють топоніми *Machu Picchu, Akropolis* тощо.

Стилістично марковані топоніми реалізують у художньому контексті свій потенційний сенс, що дає топонімам можливість стилістично актуалізуватися. Ці топоніми наділені екстралінгвістичними параметрами, культурно-історичною та національною інформацією. До того ж саме ці топоніми є носіями не лише актуальної інформації; вони зберігають соціально-історичну, інтелектуальну, експресивно-емоційну, оцінну, естетичну, характеризуючу, ідеологічну, символічну інформацію загальногуманістичного й конкретно національного характеру. Ця інформація і становить соціально-історичний, національно чи інтернаціонально обумовлений компонент смислової структури топонімів [1, с. 22]. Топонімікон у стислих оповіданнях тісно пов'язаний з ідеями оповідань, узгоджується із сюжетною лінією.

Топоніми в текстах оповідань виконують різні стильові функції. І перша з них – узагальнено-символічна. Слідом за К.М. Ірисхановою [1, с. 16] під узагальнено-символічною функцією розуміємо використання топоніма з метою конкретизованого висловлювання, будь-якого узагальненого поняття. У літературознавстві узагальнено-символічна функція зазвичай розглядається як троп, що в поетичній мові умовно означає суть якогось явища з певного погляду. Тобто це такі слова та вирази в художньому творі, які використовуються в переносному значенні з метою посилити образність мови, художню виразність мови [2, с. 82]. Наведемо найбільш влучні приклади:

Sie denkt an Rom [3, с. 41]. – Вона думає про Рим.

Астіонім *Rim* є символом спасіння душі та мрії, бо головна героїня оповідання дуже тендітна, вродлива дівчина, котра стежить за останніми тенденціями сучасного світу. Вона мріє відвідати Рим і сфотографувати всі місця, але вона залежна від «пігулок щастя» – аспірину. Тому мрія побачити Рим для дівчини нездійснена.

Dort stiegen sie in einem Hotel in Los Angeles ab, aber weil sie kein Wort Englisch sprachen, nicht wussten, wie man einen Bus nimmt oder ein Restaurant besucht, kauften sie ein Brot und gingen zurück ins Hotel, wo sie das Brot aßen [3, с. 123].

Там вони зупинилися в готелі в Лос-Анджелесі, але через те, що вони не говорили англійською мовою, не знали, як сісти на автобус або відвідати ресторан, вони купили хліб і повернулися в готель, де їли лише хліб.

Астіонім *Лос-Анджелес* – омріяне місто багатьох людей, де є багато можливостей і пропозицій для відпочинку. В оповіданні місто Лос-Анджелес символізує мрію, що нібито здійснилася. У творі змальовано подружню пару з Австрії, яка відправилася на відпочинок до Лос-Анджелеса, але весь час провела лише в готелі через свою неспроможність до комунікації. Фактично вони побували в місті своєї мрії, але ж вони так нічого й не побачили.

Schotterbek, als er an einem Junimorgen 1953 in Berlin, unter den Schlägen seiner Mitgefangenen aufatmend zusammenbrach, hörte aus dem Lärm der Panzerketten, durch die preußisch dicken Mauern seines Gefängnis gedämpft, den nicht zu vergessenden Klang der Internationale [3, с. 11].

Коли Шоттербек одним червневим ранком у 1953 в Берліні під ударами інших ув'язнених чув через звук танкових гусениць, що приглушався товстими стінами його прусської в'язниці, ті самі звуки Інтернаціоналу, що ніколи не забудуться.

Астіонім *Берлін* у цьому контексті – найважливіший маркер і відображає символічну функцію, адже саме 16–17 червня 1953 року розпочалися масові антиурядові виступи в Берліні, широко відомі під загальною назвою «Берлінське повстання». Місто Берлін – саме серце Німеччини, символізує не лише нацистські злочини, а й надію на світле майбутнє, що досягається бунтами.

Wie pausenlos lustig ist das alles und kostet war, so gedrängt alles, hier das Südseeparadis, bunt wie ein Faschingslokal, und dort schon, ein Sprung nur, das steile Minarett und der bollernde Planwagen für die kleine Prärie! [3, с. 49–50].

Наскільки все це було безперервно весело та було того вартим, усе таке тісне, тут рай Південного моря, барвистий як карнавальне кафе, а там уже лише один стрибок – тут стрімкий мінарет і громохкий фургончик для маленької прерії!

Гідронім *Південне море* – назва Тихого океану, емоційно описується автором, порівнюється його яскравість із барвистим карнавальним кафе. В оригіналі використана назва *das Südseeparadis*, у перекладі – «рай Південного моря», автор навмисно не живив тривіальну назву Тихого океану для підсилення яскравого символізму неземного куточка.

Alle Eingänge überwacht und verschlossen, Grenzen dicht, schleicht keine unsichtbare Kalorie mehr ein, und wer gefasst wird, abgeschoben, Sarajewo, und in Tokio, New York die Covergirls, mit Springseil im Gepäck, auf ihren Reisen [4, с. 101].

Усі входи закриті й контролюються, кордони наглухо закладені, навіть невидима калорія більше не прокрадеться, а якщо зловлять, то депортують чи то в Сараєво, Токіо чи Нью-Йорк зі скакалкою в багажі під час поїздок, аби бути схожою на дівчат із обкладинок журналів.

Ойконіми *Сараєво, Токіо та Нью-Йорк* – великі культурні міста, тому є символами журнальної моди для дівчини Гірлі з ФРН. У той час у ФРН уже користувався популярністю фастфуд, але Гірлі не хотіла бути схожою на маму, яка вже не така

струнка, як раніше. Гірлі сидить на дієті, стрибає зі скакалкою та мріє бути схожою на моделі із журналу.

Ihr Anspruch wurde anerkannt, und die Weimarer Republik zahlte ihr monatlich einige Mark. Das dritte deutsche Reich übernahm ungebeten die Zahlungen [4, с. 13].

Її вимога була прийнята, і **Веймарська республіка** щомісячно виплачувала їй марки. **Третій німецький рейх** непрохано взяв на себе виплати.

Веймарська республіка в оповіданні виступає на фоні **Третього рейху** як символ кращого режиму, аніж той, що створив Третій рейх. Правління Третього рейху виплачувало гроші вдові, навіть підвищила її персональну пенсію, але той жах від агітаційних газет і від нового режиму не можна було замінити грошима. Новий режим не пройшов і повз неї.

Не менш важливою для топонімів є емоційно-експресивна функція, коли топоніми вказують на вираження емоцій, оцінки емоційного стану героя або автора.

Як уважав В.М. Калінкін, топоніми, які мають емоційно-експресивний потенціал, беруть участь у формуванні аксіології образів і створюють загальний емоційний колорит твору [14, с. 98].

Daß Hitler die ihm aufgetragenen Arbeiten zur Zufriedenheit seiner großen Geldgeber ausführte, blieb nicht ohne Folgen für Friedrich B., Inhaber einer Fleischerei in S. in Mecklenburg [3, с. 14].

Той факт, що Гітлер проводив доручені йому роботи для задоволення його важливих кредиторів, не залишився безрезультатним для Фрідріха Б., власника м'ясного магазину в С. у **Мекленбурзі**.

Іронічний підтекст має вживання невідомого астроніма С. у регіоні **Мекленбург**, адже мається на увазі, що, щоб не діялося в Німеччині за часів правління Гітлера, все одно кожен постраждає від його будь-яких дій. Будь-яке містечко могло бути на його місці в оповіданні. Саме іронія зумовила емоційність топоніма.

Ich lese „Steinbach, Baden“, „Sinzheim“, „Baden-Oos“. Der Bahnhof ist fürchterlich zugerichtet; viele steigen um: Baden-Baden: ich bin am Ziel [4, с. 30].

Я читаю на табличках **«Штайнбах, Баден», «Зінцхайм», «Баден-Ооз»**. Вокзал страшно пошарпаний, і багато хто пересаджуються: **Баден-Баден**: я досяг своєї мети.

Ойконіми **Штайнбах, Баден, Зінцхайм, Баден-Ооз** відображають поступове наближення до кульмінаційного міста дії в оповіданні. Усе ближче персонаж до своєї мети, до рідного міста **Баден-Баден**, його душа та серце в передчутті й напруженні. Саме тому всі вищенаведені топоніми емоційно забарвлюють оповідання.

Ich lebe in der Bundesrepublik. Lebe ich im Paradies? [4, с. 42]. – Я живу у ФРН. Чи живу я в раю?

Спочатку автор уводить читача в оману, описуючи, яке прекрасне життя у ФРН. Але сатиричне питання Вольфганга Коеппена «Чи живу я в раю?» ставить усе на свої місця. На той час Німеччина не була єдиною країною, була ФРН та НДР. І хоча у ФРН були кращі умови для життя, райським життя не можна було назвати через болісне відчуття роз'єднання, яке не залишало інтелігенцію.

Eine Zeit später äußerte er die Absicht, eine Firma gründen zu wollen, verschwand aber kurz danach in Formosa [3, с. 64].

Через деякий час він висловив намір почати свій бізнес, але незабаром після цього зник у **Формозі**.

Астіонім **Формоза** – це аргентинське місто, назва якого має негативний відтінок у контексті твору, бо незрозуміло вже

спочатку, чи то керамік, чи то фермер хоче купити ферму для бізнесу, ділиться цим щастям з іншими людьми, а потім таємничим чином зникає.

Адміністративний хоронім **Італія** уточнює місцезнаходження хороніма Фермо. В оригіналі просліджується навмисна гра слів *ein Former, ein Farmer, Fermo, eine Farm*. Використовуючи стильовий прийом гри слів, автор навмисне акцентує увагу на тому, що той чоловік так і не зміг відкрити бізнес. Якби не уточнення, що Фермо дійсно знаходиться в Італії, то пересічний читач подумав, що це лише вдалий жарт.

Як уважає Г.М. Керт, однією з головних функцій топонімів є ідентифікація іменованих об'єктів серед інших [6, с. 13]. Ця думка слухна й для малої німецької прози. Тобто топонім у тексті оповідання визначає локалізацію місця дії персонажів. Ідентифікаційна функція зберігає своє значення як у тексті перекладу, так і в оригіналі, усі назви характеризують художній простір. Виконуючи головним чином номінативну (точніше ідентифікаційну) функцію, топонім, коли живається автором у творі, дістає, так би мовити, соціальне навантаження, оскільки вводить у текст соціально значущий денотат:

Jeder hat einige, im ganzen Federkleid befindliche Vögel mitgebracht: Hühner die Österreicher, Fasanen die Franzosen, Gänse die Ungarn, Enten kommen aus Polen, Eulen aus Schweden, ein Schwan aus der Schweiz, der Russe bringt einen Milan, vom Argentinier ein Straußenküken, Singvögel der Italiener, die drei Chinesen Spatzen, Zuchtkrähen der Deutsche und der Einheimische eine Mōwe [3, с. 92].

Кожен приніс птахів із цілим пір'ячком: австрійці принесли курей, французи – фазанів, угорці – гусей, качки прибули з **Польщі**, сови – зі **Швеції**, лебеді – зі **Швейцарії**, росіянин приніс шуліку, аргентинець узяв страусів, італійці привезли співочих пташок, три китайці привезли горобців, німці – ворон і місцеві мешканці принесли чайок.

Адміністративні хороніми **Польща, Швеція, Швейцарія** вказують, звідки родом качки, сови та лебеді.

Inzwischen hat das Mädchen eine Stelle in London angetreten [3, с. 31]. – Між тим дівчина почала працювати в **Лондоні**.

Астіонім **Лондон** несе номінативну функцію, адже не зовсім важливо, що героїня оповідання працює в Лондоні.

Da gab es den Bäckermeister Alwin, der eines Morgens nicht mehr in seine Backstube kam, seine Frau Myriam verließ und nach Mexiko auswanderte. Schließlich gehörten ihm zwölf Papierfabriken in ganz Lateinamerika [3, с. 117].

Якось пекар Алвін, котрий більше не прийшов уранці до пекарні, покинув свою дружину Міріам та емігрував до **Мексика**. Нарешті йому належали дванадцять паперових фабрик по всій **Латинській Америці**.

Використання хоронімів **Латинська Америка, Мексика** є свідченням того, що для героя оповідання кар'єра дорожча, ніж родина. Він переніс свій бізнес у недостатньо розвинуті країни, але таки добився величезних успіхів.

Висновки. Отже, у німецькій малій прозі найчастіше вживаються топоніми таких видів: хороніми, адміністративні хороніми, ойконіми та гідроніми. Превалюють національні топоніми країни, де мешкає сам автор (переважно Німеччина й Австрія), але інколи зустрічаються хороніми інших країн (Італії, Аргентини), що свідчить про зацікавленість автора навколишнім світом. Важливішим фактом є те, що весь топонімікон, що функціонує в німецьких коротких оповіданнях, представлений реальними географічними назвами.

Стилістичні функції саме в малій німецькій прозі відрізняються від їх розподілу у великій прозі. Найважливішою ознакою вживання топоніма в малій прозі є лаконічність через малі обсяги оповідань, нема багато місця для детального опису кожного топоніма. Тому домінуючою стилістичною функцією є ідентифікаційна функція, вона чітко локалізує та виокремлює топоніми. Топонім без «ідентифікаційності» приносить утрату соціального значення тексту, оскільки переривається зв'язок повідомлюваного із суспільними реаліями.

Стилістично марковані топоніми здебільшого виконують символічну та фонову функції. Фонову функцію створюють національно-стилізовані топоніми, у коротких оповіданнях досить часто вживаються австрійські, іспанські та італійські географічні назви.

Найбільш поширеними функціями в малій німецькій прозі виявилися символічна, ідентифікаційна й емоційна функції. Емоційність висловлювань – досить не характерне явище в короткій прозі через малий обсяг. Емоційна мова не характерна, тому створює емоційність саме підтекст і стиль оповідання за допомогою топонімів.

Образні значення топонімів ускладнюються тим, що вони переплітаються у творах, що вимагає від читача дослідницької роботи та широкої ерудиції для сприйняття образної символіки топонімів. Їх використання й функціонування в текстах різних типів і жанрів (вони наявні в новітній термінології) має стати предметом подальших наукових розвідок.

Література:

1. Ирисханова К.М. Функционирование топонимов в художественной литературе (английский язык) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1978. 22 с.
2. Безпечний І.П. Теорія літератури. Торонто : Молода Україна, 1984. 304 с.
3. Texte und Materialien für den Unterricht. Deutsche Kurzestgeschichten/hrsg.:ChristineHummel.Stuttgart:ReclamsUniversal Bibliothek, 2010. 136 S.
4. Krauss H. Vom Nullpunkt zur Wende. Essen : Klartext, 1999. 340 S.
5. Калінкін В.М. Поетика оніма. Дніпропетровськ : Юго-Восток, 1999. 408 с.

6. Керг Г.М. Топонимия в современном мире. *Известия Уральского государственного университета*. Екатеринбург : Мир, 2001. № 20. С. 34.

Voloshuk V. Stylistic potential of the toponimicon in the German short story

Summary. Own names, including toponyms, are responding to events in nature and changes in society, so they serve as chronologists of texts, as well as historical and archaeological monuments. toponics are the own names of a special kind and have peculiar properties, because they reflect the relationship of a person with the place. The specificity of toponyms is that the name of the place always retains the traces of events, which are related, that is has space and temporal information characteristics. Thanks to the stylistic potential of toponymous names, the author enriches artistic broadcasting, rows of works by expressiveness, expression, brings to the reader's the idea, expresses its vision of the surrounding world, maybe even manifests a fantasy for traveling.

Choronyms, administrative choronyms, oikonoms, and hydronyms are the most common toponyms found in German small prose. All toponics, which operates in German short stories, represented by real geographical names.

Having considered the modern toponymics of Germany, in all the variety of its forms, we can conclude that there are the following types of toponyms: which reflect the history of Germany, which are based on the geographical position of the city; related to legends; associated with tribes living in the European territory; which reflecting the vegetative and animal world. In toponyms (especially hydronyms) are stored by archaisms and dialectisms, they often reach the language substrates of peoples living in this territory in the past, this allows them to be used to determine the boundaries of the settlement of ethnic communities.

The main function of toponyms is a selection, individualization, identification of named objects among other. The dominant stylistic function is an identification function, it clearly locates and distinguish toponyms. The most prevailing functions in the small German prose were: symbolic, identification and emotional functions.

Key words: toponym, administrative choronyms, oikonoms, hydronyms, identification function, emotional function, geographical names.